

НОВА ПАРАДИГМА ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА ГЛОБАЛЬНОЇ ЕПОХИ: СУБСИДІАРНА ПЕРСПЕКТИВА БЕНЕДИКТА XVI

Досліджено вчення папи Бенедикта XVI та його погляди на суспільство XXI ст.: роль, яку відводив глава Католицької церкви людині, суспільству, державі та міжнародній спільноті в епоху глобалізації. Розглянуто принципи, пропонувані понтифіком для розбудови етики суспільних відносин та дипломатичної культури у XXI ст. Здійснено спробу окреслити парадигму Бенедикта XVI для суспільних взаємовідносин і міжнародної співпраці в період глобалізації.

Проаналізовано субсидіарну перспективу папи римського для міжособистісних, суспільно-державних і міжнародних відносин. Окрім цього, наголошено на тому, що понтифік акцентував основну увагу саме на збільшенні участі особистості в суспільному житті. Соціальна активність громадян, на думку Бенедикта XVI, створює виклик для влади, а саме – делегувати свої повноваження на нижчі рівні, аж до простих громадян. На думку понтифіка, у глобалізованому суспільстві успішна держава має доручити побудову суспільного блага самим громадянам.

Окремо розкрито питання міжнародних відносин та співпраці: Бенедикт XVI закликає до управління глобалізацією та говорить про необхідність нового світового авторитету. Такий авторитет, на його думку, повинен керуватись у своїй діяльності принципом субсидіарності.

Окреслено також бачення глобальної влади та ролі громадянина і держави у період глобалізації.

Ключові слова: історія, міжнародні відносини, глобалізація, глобальний авторитет, людина, суспільство, держава, субсидіарність, солідарність.

Глобалізація, без перебільшення – один із найбільш значущих феноменів нашого часу. Одні схильні возвеличувати цей феномен, а інші – демонізувати. Можливо, у перспективі глобалізація дозволить об'єднати суспільства та досягнути більшість сучасних викликів. Проте наша здатність розуміти глобалізацію обмежена – почасти тому, що ми перебуваємо в межах цього процесу, то не можемо сформулювати об'єктивну закономірність його перебігу. Однак, на нашу думку, основна проблема полягає в нашій нездатності керувати цим процесом у зв'язку з відсутністю етичного бачення глобального суспільства, а також через нестачу спільних принципів та цінностей, на яких могли би базуватися дії громадян, урядів країн та міжнародні спільноти зокрема.

Важливим філософським і політичним внеском у ціннісний та моральний аспект глобалізації є напрацювання папи Бенедикта XVI¹, який у своїх енцикліках "Deus caritas est" та "Caritas in Veritate", доповідях і посланнях відводив, без перебільшення, "особливе" значення цінностям та принципам в епоху глобалізації: для суспільства, для суспільних взаємин, для відносин держави та громадянина, а також для відносин між народами та державами. У енцикліці "Caritas in Veritate" він твердить, що міжнародні відносини на сучасному етапі розвитку людства мають базуватися на принципі субсидіарності.

Досліджуючи зазначену тематику, проаналізовано такі документи: енцикліки "Deus caritas est" [2] та "Caritas in Veritate" [1], у яких Бенедикт XVI виклав своєрідну концепцію суспільних відносин, значення людської особистості, нової ролі держави та принципів, на яких мають базуватися відносини державної влади та суспільства, а також концепцію "глобального авторитету", який мав би керувати за умов глобалізації; доповідь папи Бенедикта XVI на академічній конференції під назвою: "Perseguire il bene comune: come solidarietà e sussidiarietà possono operare insieme" [3], у якій понтифік висловив думку про те, що принцип субсидіарності, у поєднанні із солідарністю, має бути основою для побудови суспільного добробуту; а також послання з нагоди всесвітнього дня молоді "Se vuoi coltivare la pace, custodisci il creato" [4], у якому папа порушив питання

досягнення миру та наголосив на зв'язку субсидіарності з відповідальністю.

Мета статті полягає в дослідженні нової парадигми для суспільства – глобальної епохи у вченні Бенедикта XVI. Завданням статті є спроба окреслити, на основі аналізу доробку німецького професора та глави Католицької церкви, папи Бенедикта XVI: роль особи, як індивіда та громадянина у глобалізованому суспільстві; роль держави в період глобалізації; нову парадигму міжнародних відносин для глобалізованого суспільства.

Глобалізація принесла багато змін у сучасне суспільство: трансформувалися міжособистісні відносини в бік індивідуалізації; змінилися функції державних структур у напрямі обмеження функцій держави та делегування повноважень на нижчі рівні; змінилась і система міжнародних відносин – важливу роль почали відігравати міжнародні організації та корпорації.

Нові глобальні тенденції об'єктивно вимагають нових підходів і принципів. Низку принципів для побудови "суспільства загального блага" запропонував Бенедикт XVI у своїх працях і християнських посланнях. Основоположним для регулювання міжособистісних, громадянського-державних та міжнародних відносин в епоху глобалізації, на його думку, має бути саме принцип субсидіарності.

Субсидіарність Бенедикт XVI окреслює в енцикліці "Caritas in Veritate". У ній він надає визначення поняттю "субсидіарності", як "допомога людині через автономію опосередкованих груп та об'єднань", а саме – "доречна [допомога], коли особа чи суспільні суб'єкти не здатні дати собі раду самостійно" [1, № 57]². У розумінні папи, допомога субсидіарного типу завжди передбачає "емансипуючу доцільність", адже субсидіарна допомога має розвивати активність і відповідальність, сприяти свободі та розвитку, а не пасивності та патерналізму. В активності, у своїй дієздатності, на думку понтифіка, виявляється гідність людини, яка не може бути ні знищена, ні зневажена, а тільки заохочена.

¹ Бенедикт XVI (Joseph Aloisius Ratzinger) заслужений папа католицької церкви, він був 265-м папою Католицької церкви і єпископом Рима та сьомим правителем міста-держави Ватикан від 19 квітня 2005 р. по 28 лютого 2013 р.

² У європейській науковій традиції при цитуванні чи посиланні на папські енцикліки та папські документи використовують не номер сторінки, а номер пункту. Автор статті дотримується загальноприйнятої форми та посилається на номери пунктів з документів: де символ "№" означає пункт із документа. У зазначеному випадку [1, № 57]: 1 – посилання на документ у списку літератури "Caritas in Veritate"; а № 57 – посилання на пункт папської енцикліки "Caritas in Veritate".

Гідність кожної людини залишається ключовою у вченні папи, тому він пропонує будувати відносини на основі субсидіарності, адже "субсидіарність поважає гідність особи, у якій вона вбачає суб'єкта, завжди готового дати щось іншим. Визнаючи у взаємності внутрішню конституцію людини, субсидіарність є найефективнішим засобом захисту від будь-якої форми патерналістичної соціальної системи. Вона може бути і виявом диференційованої артикуляції планів, а отже багатоманітності суб'єктів, і їхньої координації" [1, № 57].

Водночас Бенедикт XVI робить наголос на соціальному характері особи, окреслюючи роль суспільства у становленні людини, визнає взаємозв'язок людей у суспільстві, акцентуючи увагу на визначальній ролі суспільства у становленні людини: "Людина не розвивається завдяки власним силам, і не можна передати їй розвиток просто ззовні" [1, № 11]. Бенедикт XVI, водночас, не абсолютизує суспільство. Зазначений умовний "конфлікт" підкреслює соціальний характер людини і водночас виступає проти надмірних втручань, які можуть обмежити свободу громадянина чи об'єднань громадян. Тобто, людина розвивається у суспільстві і завдяки суспільству, але самостійно через діяльність та бажання розвиватись, яке є в людській природі. Для Бенедикта XVI важливо підкреслити, що, за нових умов³, суспільство має дати можливість індивіду розвиватися, відповідати викликам життя, здійснюючи елементарні дії чи, принаймні, зусилля до дії. У цій перспективі реципієнту недостатньо тільки критикувати, а бенефіціару – тільки субсидіювати. Субсидіарна перспектива Бенедикта XVI заохочує до здійснення зусиль від реципієнта для зміни свого становища, який несе відповідальність за себе, а від бенефіціара – не тільки надання коштів, а й допомоги, своєрідного супроводу реципієнта – ось у чому суть субсидіарної перспективи для розвитку окремої особистості.

Перспектива розвитку окремої особистості стоїть на основі субсидіарної перспективи владних відносин, а саме зміни суб'єктно-об'єктних відносин. XXI ст. принесло багато змін і випробувань у політичній спільноті й одним із викликів, який потребує гідної відповіді нині, є потреба делегування повноважень на нижчий рівень у системі відносин "центр – регіони – периферія" та "держава – суспільство – громадянин". Саме від адекватної відповіді владних структур на делегування, а також від готовності громадянського суспільства й самих громадян виконувати делеговані обов'язки, залежатиме майбутнє кожного суспільства. Відповідно до субсидіарної перспективи, уже в першій енцикліці "Deus caritas est" [2] папа Бенедикт XVI піддає критиці надмірні апетити держави та її спроби контролювати всі сфери суспільства, на його думку: "Держава, що бажає забезпечити все, поглинаючи все в собі, у підсумку стає простою бюрократією, яка не в змозі забезпечити умови, яких потребує кожна людина" [2, № 28 b]. Продовжуючи критику, Бенедикт XVI зазначає, що у XXI ст. ми маємо потребу не у "державі, яка регулює і контролює все", а у "державі, яка щедро визнає і підтримує, відповідно до принципу субсидіарності, ініціативи, що випливають із різних соціальних сил і поєднує в собі спонтанність із близькістю до тих, хто потребує допомоги" [2, № 28 b]. Аргументуючи значення держави у регулюванні суспільних відносин, Бенедикт XVI зауважує, що немає ідеального окреслення повноважень держави, але "основоположною нормою держави має бути прагнення до справедливості, а метою справедливого громадського

порядку, відповідно до принципу субсидіарності, суспільне благо" [2, № 26].

Отже, у своїй діяльності держава, в інших випадках це ж стосується суспільства й окремої людини, має керуватися принципом субсидіарності, не втручаючись надмірно у справи, з якими громадянин/особа/індивід здатний упоратися самостійно (власними силами). У такий спосіб держава/громада спонукає громадянина до діяльності. Однак якщо громадянин чи громада не у змозі вирішити проблему самостійно, то держава або громада мають втрутитись із метою допомоги врегулювати громадянину чи громаді проблему. Причому, що важливо підкреслити – "допомогти вирішити громадянину", а не зробити все замість нього [5].

Субсидіарна держава, у розумінні Бенедикта XVI, є водночас і гарантом суспільного добробуту. Для забезпечення спільного блага держава має будувати відносини із громадянським суспільством та громадянами на принципі субсидіарності (так само громадяни мають будувати взаємні стосунки), який є "виявом невід'ємної людської свободи" [1, № 57].

В енцикліці "Caritas in Veritate" [1] Бенедикт XVI твердить, що принцип субсидіарності має стати інструментом для інтеграції суспільства в розробку сучасного модерного світу, який повинен іти в напрямі автономії щодо людини та суспільства.

Принципу субсидіарності також відводиться важливе місце в міжнародних відносинах. Так, ведучи мову про глобалізацію, понтифік вважає, що саме принцип субсидіарності найкраще підходить для орієнтира в міжнародних відносинах, адже він буде спрямовувати "на справжній людський розвиток" і в такий спосіб запобігатиме "небезпеці універсальної влади монархічного типу" [1, № 57]. Папа приходить до висновку: "Глобалізація, без сумніву, потребує влади, оскільки порушує проблеми досягнення "спільного глобального блага". Проте така влада має бути організованою в дусі субсидіарності та диференціювання компетенцій, щоб вона не порушувала свободи і конкретно довела свою ефективність" [1, № 57]. З огляду на це, "керування глобалізацією – продовжує Бенедикт XVI – має характеризуватися субсидіарністю, репрезентованою на багатьох рівнях і в різних площинах, які взаємно співпрацюють" [1, № 57].

Понтифік також рекомендує застосовувати принцип субсидіарності разом із міжнародною гуманітарною, економічною чи іншою формою допомоги заради розвитку, адже, як він зазначає – іноді міжнародна допомога "незалежно від наміру донорів, може загнати один народ у стан залежності або навіть створювати ситуації локального домінування і здириництва у країні". Однак справжня міжнародна чи проста економічна допомога "не повинна мати інших прихованих цілей" [1, № 58]. Допомога субсидіарного типу має залучати не тільки верхівку державної влади, а громадян, заради яких допомога здійснюється: "допомога має стосуватися не тільки урядів зацікавлених країн, але також локальних суб'єктів господарювання, активістів громадянського суспільства, заангажованих у справи культури, включно з локальними церквами. Програми допомоги мають у щораз більшій мірі нести на собі ознаки програм, доповнених низовою участю" [1, № 58].

Для подолання кризи в розвитку для деяких країн, на думку папи, було б ефективно використовувати так звану *фіскальну субсидіарність*: "фіскальна субсидіарність дозволила б громадянам вирішувати питання розподілу і спрямування податків, які вони виплатили державі. Якщо при цьому вдасться уникнути партикулярних спотворень, то це сприятиме активізації низових

³Ідеться про процес глобалізації.

форм соціальної солідарності, з очевидною вигодою з боку солідарності для розвитку" [1, № 60].

Роблячи критичний огляд нових проблем міжнародної та глобальної політики в умовах глобалізації, на думку папи Бенедикта XVI, принцип субсидіарності має застосовуватися разом із принципом солідарності: "...Оскільки субсидіарність без солідарності приводить до суспільного партикуляризму, так само солідарність без субсидіарності приводить до такої соціальної системи, яка принижує нужденних" [1, № 58].

Тільки субсидіарності недостатньо, за словами папи – щоб вийти із глобальної кризи, є необхідність у новій культурі солідарності та субсидіарності, що сприятиме посиленню відповідальності для здійснення прав та обов'язків.

У своєму посланні з нагоди святкування XLVII дня миру (1 січня 2010), Бенедикт XVI пов'язує принцип субсидіарності з відповідальністю: "Ми всі відповідальні [...]. Ця відповідальність не знає меж. Відповідно до принципу субсидіарності важливо, щоб кожен був відповідальний на своєму рівні" [4, № 11].

Важливу роль в епоху глобалізації папа відводить підвищенню відповідальності громадян через формування громадянського суспільства, неурядових організацій та інших форм громадської активності, які заохочуватимуть активність громадян та працюватимуть для поширення відповідальності: "Не можна залишатися байдужим до того, що відбувається навколо нас, – говорить Бенедикт XVI – погіршення в одній частині планети зачіпає всіх нас" [4, № 11]. Саме тому відносини між людьми, соціальними групами і державами мають базуватися на принципах субсидіарності, солідарності та відповідальності.

Як висновок, слід зауважити, що у своєму соціально-етичному доробку папа Бенедикт XVI, оцінюючи виклики сучасного йому суспільства, пропонує конкретні принципи для регулювання міжособистісних, громадянського-державних та міжнародних відносин у період глобалізації: субсидіарність, солідарність, відповідальність.

Бенедикт XVI закликає до заохочення активності громадян у забезпеченні свого особистого блага, а отже і блага спільноти, до якої належить.

Окреслюючи нові функції державної влади, папа закликає до делегування повноважень на нижчі рівні, відповідно до принципу субсидіарності. На думку Бенедикта XVI, принцип субсидіарності може контролювати межі втручання держави у справи суспільства та громадян, а також стати принципом суспільних відносин, який не суперечитиме гідності людини, а стане в основі

її свободи. Субсидіарна допомога буде протистояти соціальній залежності та виявам пасивності, сприятиме активності нижчих рівнів суспільства та окремих громадян. Ефективність принципу субсидіарності в епоху глобалізації буде можливою при розгляді зазначеного принципу разом із принципами солідарності та відповідальності, які будують основу суспільної дії орієнтованої на загальне благо.

Бенедикт XVI пропонує своє бачення міжнародних відносин та закликає до управління процесами глобалізації на основі принципу субсидіарності, який унеможливить зловживання владою та сприятиме залученню усіх до розбудови справжньої глобальної міжнародної спільноти.

Перспектива подальших досліджень у цьому напрямі окреслюється необхідністю пошуків принципів та орієнтирів для суспільних відносин XXI ст., що сприятиме кращому розумінню ціннісної складової суспільних і міжнародних відносин в епоху глобалізації.

Список використаних джерел

1. Benedetto XVI. *Caritas in Veritate*. – Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2009.
2. Benedetto XVI. *Deus caritas est*. – Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2005.
3. Benedetto XVI. *Perseguire il bene comune: come solidarietà e sussidiarietà possono operare insieme*. Discorso di Sua Santità Benedetto XVI ai partecipanti all'Assemblea plenaria della Pontificia Accademia delle Scienze Sociali. 2008. URL: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2008/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20080503_social-sciences.html – Дата звернення: 15.09.2017.
4. Benedetto XVI. *Se vuoi coltivare la pace, custodisci il creato*. Messaggio per la XLVII celebrazione della Giornata Mondiale della Pace. – Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2010.
5. Papa S. *La sussidiarietà alla prova: i poteri sostitutivi nel nuovo ordinamento costituzionale*. – Milano, Italia: Giuffrè Editore, 2008. – 362 c.

References

1. BENEDETTO XVI. (2009) *Caritas in Veritate* [Caritas in Veritate]. Città del Vaticano (in Italian).
2. BENEDETTO XVI. (2005) *Deus caritas est* [Deus caritas est]. Città del Vaticano (in Italian).
3. BENEDETTO XVI. (2008) *Perseguire il bene comune: come solidarietà e sussidiarietà possono operare insieme* [Pursue the common good: how solidarity and subsidiarity can work together]. Discorso di Sua Santità Benedetto XVI ai partecipanti all'Assemblea plenaria della Pontificia Accademia delle Scienze Sociali. URL: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2008/may/documents/hf_ben-xvi_spe_20080503_social-sciences.html (in Italian). [Accessed: 15.09.2017].
4. BENEDETTO XVI. (2010) *Se vuoi coltivare la pace, custodisci il creato* [If you want to cultivate peace, protect creation]. Messaggio per la XLVII celebrazione della Giornata Mondiale della Pace. Città del Vaticano (in Italian).
5. PAPA S. (2008) *La sussidiarietà alla prova: i poteri sostitutivi nel nuovo ordinamento costituzionale* [Subsidiarity to the test: the substitute of powers in the new constitutional order]. Milano, Italia, 362 (in Italian).

Надійшла до редакції 18.09.17

Ivan Danyliuk, Ph.D. student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

A NEW PARADIGM FOR A SOCIETY OF GLOBAL AGE: BENEDICT XVI'S SUBSIDIARY PERSPECTIVE

An important philosophical and political contribution to the understanding of the globalization is the teaching of Pope Benedict XVI, who determined the 'special' role of values and principles for society, for public relations, for relations between the state and a citizen, as well as for relations between peoples and states in his encyclicals "Deus caritas est" and "Caritas in Veritate", and other reports and messages. Furthermore, Benedict XVI in the encyclical "Caritas in Veritate" affirmed that modern international relations should be based on the principle of subsidiarity and solidarity.

The teachings of Pope Benedict XVI and his views on the society in 21st century (the role of a person, society, state and the international community in the epoch of globalization) are investigated in the article. The principles proposed by Benedict XVI for the international relations, relations between state and society, and for relations in the society on the 21st century are considered. An attempt was made to outline the paradigm of Benedict XVI for public relations and international cooperation during the age of globalization.

The subsidiary perspective of Benedict XVI for interpersonal, public and international relations are considered. It is revealed, that the increase of the individual participation in a public life is the basis for the development of a prosperous society, because, in the opinion of Benedict XVI, the social activity of a person will change their social status and will benefit society. The social activities of citizens will create a challenge for the authorities, namely, to delegate their powers to lower levels, even to ordinary citizens. According to Benedict XVI, the success of states depends on the ability to delegate authority in a globalized society.

The issues of the international relations and cooperation are revealed. Benedict XVI calls for the management of the globalization and speaks about need of new world authority. Such authority, in his opinion, should be governed by the principle of the subsidiarity.

The article outlines the vision of a global power and the role of citizen and state in the period of globalization.

Keywords: history, international relations, globalization, global authority, human, society, state, subsidiarity, solidarity, freedom, responsibility, rights, history, international relations, globalization, global authority, duties.